

Sosyal Girişimcilik Boyutunda Kütüphaneler

Social Entrepreneurship Dimensions of Libraries

Ece HELVACIOĞLU*

Öz

Günümüz teknolojilerinin hızla gelişmesiyle birlikte birçok kurum ve kuruluşun işlevi ve çalışma şekli değişmektedir. Bu değişim kütüphaneleri de doğrudan etkilemektedir. Kütüphanelerin belli başlı temel görevleri bulunmaktadır. Ancak gelişen teknolojilerle birlikte kütüphanelerin görev ve sorumlulukları da değişmektedir. Bu değişime uyum sağlamak yeni yöntemlerin benimsenmesi yolu ile gerçekleştirilebilir. Sosyal girişimcilik kavramı kütüphane hizmetlerinin yeniden planlanıp ele alınmasında yararlı bir olgu olarak ele alınabilir. Bu sayede kütüphanelerin geleneksel görev ve sorumluluk tanımlarının dışına çıkarak sosyal değer yaratabilmesi mümkün olacaktır. Günümüzde kütüphanelerin toplumsal anlamda değer yaratabileceği birçok konu bulunmakla birlikte öne çıkan belli başlı konular; bilgi okuryazarlığının teşvik edilmesi, güvenilir ve doğru bilgiye erişimin sağlanması ve küçük yerleşim yerlerinde bilgiye erişimin yaygınlaştırılmasıdır.

Anahtar sözcükler: Kütüphaneler, Sosyal girişimcilik, Bilgi okuryazarlığı, Bilgi erişim

Abstract

Rapidly changing technology is affecting the functions and working styles almost in every organizations and these changes are also influencing the libraries. Libraries have basic functions however functions and responsibilities of libraries go beyond getting information to the public with the beginning of digital age. Adapting to the changes may be possible by internalizing new methods into library management. The concept of social entrepreneurship can come to the forefront in terms of reorganizing library services. Creating social value may be possible by going beyond traditional duties and responsibilities of libraries. Though there are many fields that libraries can create social value in the society, few of them shine out for immediate action. These are promoting information literacy, providing true, complete and accurate information and extending Access to information in the rural.

Keywords: Libraries, Social entrepreneurship, Information literacy, Access to information

* Kütüphaneci, Yaşar Üniversitesi Bilgi Merkezi, e-posta: ece.helvacioğlu@yasar.edu.tr

Giriş

Bugüne kadar kütüphane kavramı birçok kez farklı şekillerde tanımlanmıştır ancak tüm bu tanımlar arasında UNESCO'nun tanımı öne çıkmaktadır. UNESCO'ya göre, "Adı ne olursa olsun, basılı kitap ve süreli yayınların ya da başka her türden çizgisel, görsel-ışitsel yayının düzenli koleksiyonları ile okurların bilgi, araştırma, eğitim, dinlenme amaçları için bunların kullanılmasını sağlayan ve kolaylaştıran uzman kütüphanecilerin olduğu kuruluştur" (Baysal, 1991, s.7). Bir başka tanıma göre ise "kütüphaneler hizmet verdikleri kullanıcı kesimlerinin gereksinimlerini karşılamak amacıyla sistemli ve düzenli olarak belge ve bilgi sağlayan, bunları işlemekten geçirerek en uygun biçimde ve en kısa sürede yararlandırmaya sunması beklenen merkezlerdir" (Yontar, 1995, s.3). Bu bilgiler ışığında kütüphaneler ile ilgili genel bir tanım yapmak gerekirse, kütüphaneler amaçlarına uygun olacak şekilde gereksinim duyulan basılı, görsel, işitsel, çizgisel ve elektronik her türlü bilgiyi/kaynağı elde eden, düzenleyen, depolayan, sınıflandıran ve kullanıcıların bilgiye etkin bir biçimde erişimini sağlayan kurumlardır.

Kütüphane tanımlarına baktığımızda, kütüphanelerin tüm görev ve sorumluluklarının dört duvar arasında kaldığını görmekteyiz. Her şeyin hızla değiştiği 21. yüzyılda kütüphanelerin yukarıda bahsedilen görev ve tanımları ne kadar yeterli olacaktır? Her türlü bilgi kaynağını çeşitli süreçlerden geçirdikten sonra kullanıcılara ulaştıran bir organizasyon olmak kütüphanelerin toplumdaki önemini ne derece koruyabilecektir? Bu aşamada ülkemizdeki kütüphanelerin üzerine düşen görev, kullanıcılarını doğru ve güvenilir bilgiye ulaştırabilmek için yeni çözümler üretmektir. Bunun yanı sıra hem kentsel hem de kırsal alanlarda bilgiye erişimin yaygınlaştırılması da yine kütüphanelerin üstlenmesi gereken bir sorumluluk olmalıdır. Bir diğer deyişle, ülkemizdeki kütüphane yönetimlerinin hem kütüphane içinde hem de kütüphane dışında aktif ve kullanıcı odaklı yeni yöntemler geliştirmesi gerekmektedir. Yeni yöntemlerin geliştirilmesi, yenilikçi kavramların ve metotların kütüphanecilik alanına uyarlanmasıyla mümkün olabilir. Bu noktada son yıllarda oldukça öne çıkan bir kavram olan sosyal girişimciliğin kütüphanecilik alanında verimli bir şekilde kullanılması mümkün olabilir.

Sosyal Girişimcilik ve Kütüphaneler

Günümüzde neredeyse her türlü kurumun ve organizasyonun kullanmaya başladığı sosyal girişimcilik; düşük gelirli topluluklar ya da diğer dezavantajlı gruplar için sosyal değer yaratan, gerekli fonları ortaya çıkaran, piyasa temelli stratejilere dayanan ve görev odaklı özel organizasyonlardır. Bu organizasyonlar yasal olarak kâr amacı gütmeyen kuruluşlar şeklinde birleşmiş, kooperatif ya da melez modeller şeklinde de olabilir (Belgin, 2012, s.2). Daha net bir ifadeyle, sosyal girişimcilik, ortaya çıkan fikirlerin sosyal değişim ve değer oluşturması için organizasyonlar boyutuna indirgenmesidir (Oğuz, 2012). Bu tanımlardan yola çıkarak kar amacı gütmeyen kurumlar olan kütüphanelerin de var olan kaynaklarını toplumsal değer yaratmak üzere verimli bir şekilde kullanabilmesi büyük

önem taşımaktadır. Sosyal girişimcilik kavramının, kütüphanecilik alanına uyarlanması hem kütüphanelerin günümüzdeki değerini yükseltecek hem de kullanıcıların kütüphanelerden aldığı verimi artırmaya katkıda bulunabilecektir. Sosyal girişimcilik olgusunun öne çıkmasında büyük katkıları olan Bill Drayton'a (2011) göre, "sosyal girişimciler sadece balık vermekle ya da nasıl balık tutulacağını öğretmekle memnun olmazlar. Onlar balıkçılık endüstrisinde devrim yaratmadıkça dinlenmeyeceklerdir". Peki, kütüphanecilik alanında nasıl bir devrim yaratılabilir?

Öneriler

Günümüzde kütüphanelerin toplumsal anlamda değer yaratabileceği birçok konu bulunmakla birlikte öne çıkan belli başlı konular; bilgi okuryazarlığının teşvik edilmesi, güvenilir ve doğru bilgiye erişimin sağlanması ve kırsal alanlarda bilgiye erişimin yaygınlaştırılmasıdır. Bilgi okuryazarlığının teşvik edilmesi toplumun kendini geliştirebilmesi ve yenilikler yapabilmesi açısından önemlidir. Problem çözme ve karar vermede bilginin etkili bir biçimde elde edilmesi, değerlendirilmesi bilgi okuryazarlığı olarak tanımlarken yaşam boyu öğrenmenin, mesleğe yararlı olmanın ve sosyal problemleri çözmenin önkoşulu sayılmaktadır. Bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olan kişiler, bilgi ve teknoloji alanında araştırma yapmak ve başarılı olmak, demokratik bir toplumda üretken olmak, hızla değişen çevreye uyum sağlamak ve yeni nesiller için daha iyi bir gelecek hazırlamak gibi özelliklere sahiptirler. Bu özelliklerin yanında, kişisel ve mesleki problemlerin çözümünde uygun bilgiyi bulmak ve iyi bilgisayar kullanma becerisine sahip olmak da bilgi okuryazarlığı kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır (Reichel, 1991, s.26-27). Kütüphanelerin bilgi okuryazarlığına hizmet ettiğinin altını çizip bir sosyal girişimcilik örneği sergilediğini kolaylıkla söyleyebiliriz; ancak kütüphane yönetimlerinin ve çalışanlarının sosyal girişimcilik olgusunu bilinçli bir şekilde kütüphanecilik görev ve sorumluluklarına uygun hale getirmesi gerekmektedir. Bilgi okuryazarlığının teşvik edilmesi için, kütüphaneler öncelikle kullanıcılara yönelik hizmetlerini geliştirmeli ve devamında da kullanıcıların yaşam boyu okuryazarlık becerilerini artırabilmeleri için bir sosyal bilinç oluşturma konusunda öncülük etmelidirler. Bu yönde bir bilincin oluşturulabilmesi için yazılı ve görsel medya aracılığı ile duyurusu yapılacak sosyal projelerin geliştirilmesi ve toplumun her kesiminden destekçilerin sağlanması gerekmektedir.

Bilgi okuryazarlığının teşvik edilmesi bir takım altyapı sorunlarının da halledilmesini gerektirir. Bilgi okuryazarlığının önündeki en önemli engel de doğru ve güvenilir bilgiye erişimde yaşanan sorunlardır. Bu konuda da kütüphanelere büyük sorumluluk düşmektedir. Çünkü kütüphaneler bilgiyi barındırmanın yanı sıra kullanıcılarıyla buluşturma konusunda da önemli bir köprü görevi görmektedirler. Dolayısıyla kullanıcıların aradıkları konu ile ilgili bilgiyi mevcut olan bilgi kaynakları arasından bulmalarını sağlamak amacıyla gerekli eğitimin verilmesi ve kütüphane oryantasyonlarının yapılması oldukça önemlidir. Kütüphaneler ile ilgili verilen

oryantasyonlarda kütüphanenin fiziki yapısı, materyallerin genel durumu, düzenlenme biçimi, hangi araçların yardımıyla bilgiye nereden ulaşılacağı, mevcut kaynaklarla ilgili bilgiler verilmektedir (Cribb, 1981, s.96). Bunlarla birlikte kütüphane eğitim programları, bilgi okuryazarlığı ve yaşam boyu öğrenmeyi destekleyecek biçimde, bilgiyi arayan kullanıcının var olan kaynakları belirleyebilmesini ve gereksinimlerine dayalı biçimde tarama stratejileri geliştirerek, bilgisayar ortamındaki veya diğer teknolojilerdeki bilgi kaynaklarına erişerek, bulduğu bilgiyi değerlendirip kolayca kullanabilmesine olanak verebilmelidir (Doyle, 1994, s.3-4).

Kullanıcının bilinçlendirilmesi ve hızla gelişen teknolojilerin bilgi merkezlerine uyarlanması ile bilgi merkezleri fiziksel önemini yitirmiş, ancak bilgi hizmeti kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır. Kullanıcının ya da belgelerin dolaşması yerine bilgisayar ve iletişim teknolojilerinden yararlanılarak bilgi dolaşımına önem verilmeye başlanmıştır. (Üstün, 1994, s.218-219). Bu elektronik erişimin yaygınlaştırılmasının bir sonucu olarak bilgi yığınları arasından kullanıcının istediği bilgiye ulaşmasının kolaylaştırılması gerekliliği doğmuştur. Ülkemizde farklı tarzda kütüphane yapısı, yönetimi, bütçesi vb. olanaklarının bulunmasından dolayı fırsat eşitliğinin sağlanması ve herkesin bilgiye eşit şekilde erişmesi için gerekli adımların atılması gerekmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için ülkemizde erişilebilen tüm veri tabanlarını, basılı ve elektronik kaynakları vb. içeren ve/veya taranabilen bir portal oluşturulmalıdır.

Öte yandan kütüphaneler hızla gelişen ve çoğalan bilgi kaynaklarının duyurusunu yapabilmek için kullanıcılarıyla sürekli iletişim halinde bulunmalı ve güncel duyuru hizmetlerini geliştirmelidirler. Kullanıcı eğitimleri ulusal düzeyde olmalı ve standart bir biçim oluşturulmalıdır. Kullanıcı eğitimlerinin standartlaşması için personel eğitimlerinin verilmesi ve ulusal düzeyde kütüphaneler arası personel değişimi yapılarak uygulamanın geliştirilmesine katkıda bulunulmalıdır. Kullanıcılara yönelik bölgesel eğitimler (kütüphane turları, okullarda dersler, konferanslar, seminer vb.) yapılmalıdır. Yerel gazetelerde yakın çevrede bulunan kütüphanelerle ilgili (konumu, materyal sayısı, üyelik olanakları vb.) küçük bilgiler verilmelidir. Uzman kişiler tarafından o bölgeye/yöreyle ait ayrıntılı kullanıcı profili çıkarılmalı, kullanıcı gereksinimleri doğru saptanmalı ve her bir kategori için (yaş, kültür, iş vb.) farklı kullanıcı eğitimleri verilebilmelidir. Kütüphane el kitapları, broşürler, afişler, bültenler ve kütüphane içinde kullanım kolaylığı sağlayacak çeşitli yönlendirme işaretleri, filmler, videolar, afişler bulundurulmalıdır.

Kütüphanecilik alanında yaratılabilecek bir diğer sosyal değer ise; kırsal alanlarda yaşayan insanların bilgiye erişimini sağlamaktır. Ülkemizde elektronik kaynakların yanı sıra basılı kaynaklara ulaşma konusunda da büyük sıkıntılar bulunmaktadır. Bu konuda gerek kütüphaneler bir araya gelerek, gerekse bu işe gönül vermiş sivil toplum kuruluşlarının desteği ile sosyal sorumluluk projelerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu sosyal sorumluluk projeleri geliştirilirken kütüphaneler, proje öncüleri olarak projelerde aktif bir rol üstlenmelidirler. Bu bağlamda her okulda okuma odalarının oluşturulması

için kullanıcı destekli kampanyalar yapılmalı ve ülkemizdeki az gelişmiş bölgelere basılı kaynakların ulaştırılması ve yaşam boyu okuryazarlığın kütüphaneler öncülüğünde desteklenmesi gerekmektedir.

Değerlendirme

Hızla değişen teknolojiyle birlikte kütüphanelerin görev ve sorumlulukları da değişmektedir. Bu kapsamda dijital çağda kütüphanelerin varlıklarını aktif bir şekilde sürdürebilmeleri için yeni yönetim modelleri belirlemeleri gerekmektedir. Son dönemlerde kar amacı güden veya gütmeyen her türlü organizasyonda kullanılan sosyal girişimcilik olgusunun kütüphanecilik alanına da uygulanması önümüzdeki yıllarda kütüphane hizmetlerinin sürdürülebilir olması açısından hayati önem taşımaktadır. Kütüphaneler sosyal girişimcilik olgusunu yönetimlerine uygulayarak hem bireysel kullanıcı boyutunda hem de sosyal etkinlik boyutunda geleneksel hizmet ve görevlerinin dışına çıkarak toplumda bilgiye erişim konusunda fark yaratan merkezi organizasyonlar olabilmelidirler.

Kaynakça

- Baysal, J. (1991). *Kitap ve kütüphane tarihine giriş* (2.bs.). İstanbul: TKD İstanbul Şubesi.
- Cribb, G. (1981). Kütüphanelerde kullanıcı eğitiminin önemi. *Türk Kütüphaneciler Derneđi Bülteni*, 2(30), 90-99.
- Çınar, B. (Yay. Haz.) (2012). *Büyüyen kapsayıcı piyasalar: Türkiye’de sosyal girişimcilik vakaları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Doyle, C. (1994). *Information literacy in an information society: A concept for the information age*. New York: ERIC Clearinghouse on Information & Technology.
- Drayton, B. (2011). *Collaborative entrepreneurship how social entrepreneurs have learned to tip the world by working in global teams*. 10 Ocak 2013 tarihinde https://www.ashoka.org/sites/ashoka/files/Innovations_Collab_Ent_with_Empathy_Overview.pdf adresinden erişildi.
- Oğuz, M. (2012). *Sosyal girişimcilik nedir?* 15 Mart 2013 Tarihinde http://www.siviltoplumakademisi.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=573:sosyal-girisimcilik-nedir&catid=49:akademik&Itemid=113 adresinden erişildi.
- Reichel, M. (1991). Library literacy. *RQ*, 31(1), 25-30.
- Üstün, A. (1994). Teknolojik gelişmelerin kütüphane ve bilgi merkezlerine etkisi: Yasalar açısından bir yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliđi*, 8(3), 217-229.
- Yontar, A. (1995). *Kütüphane ve belge – bilgi merkezlerinde bilimsel yönetimin önemi*. İstanbul: TKD İstanbul Şubesi.